

***Thymelaea passerina* (L.) Coss. et Germ.**
Wilczypieprz roczny

Synonim: *Lygia passerina* (L.) Fasano

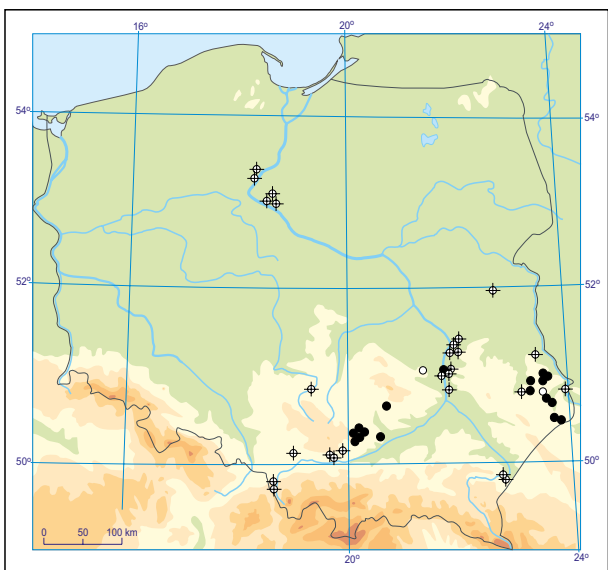
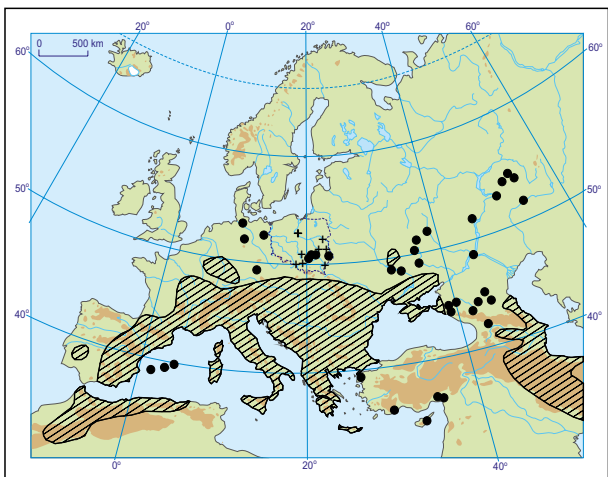
Rodzina: *Thymelaeaceae* – wawrzynkowate

Status

W Polsce gatunek zagrożony wyginięciem. W krajach ościennych: silnie zagrożony w Niemczech i Czechach, na Słowacji o nieokreślonym stopniu zagrożenia.

Rozmieszczenie geograficzne

Gatunek o zasięgu submityrańsko-iranoturalskim. W charakterze archeofitu występuje w Europie Południowej, wyspowo w zachodniej części Półwyspu Iberyjskiego, środkowych Niemczech i w południowej Rosji (Webb, Ferguson 1968; Meusel i in. 1978; Zajac 1979).

Występowanie w Polsce

Stanowiska wilczypieprzu rocznego odnotowywano głównie w południowej i południowo-wschodniej części kraju. Najliczniejsze zlokalizowane były na Wyżynie Małopolskiej – w Niecce Nidziańskiej, na Wyżynie Kieleckiej i Wyżynie Przedborskiej. Podawany był też z Wyżyny Lubelskiej, Wyżyny Wołyńskiej i Polesia (Zajac, Zajac 2001). Nieliczne wystąpienia w Polsce północnej miały charakter efemeryczny i koncentrowały się głównie wzdłuż Wisły, w okolicach Torunia, Bydgoszczy i Świecia (Bock 1908; okaz w POZ, lg. M. Cejnowa-Gieldon w 1980 r.). Najwięcej istniejących stanowisk gatunek ma w Niecce Nidziańskiej na terenie Garbu Pińczowskiego (R. Piwowarczyk, mat. npbl. z 2010 r.). Odnaleziono go także na 2 stanowiskach na terenie Płaskowyżu Proszowickiego: w Pełczyskach i Obrażejowicach (Towpasz 2006). Z Wyżyny Miechowskiej podany był ze wzgórza Podbukowiec koło Podleśnej Woli (Kornaś 1950a, b), z miejscowości Zbigały koło Słaboszowa (okaz w KTU, lg. M. Bogdański w 1997 r.), w sąsiedztwie rezerwatu Wały (A. Nowak-Dańda i P. Dańda, inf. ustna z 2009 r.) oraz z Obszaru Natura 2000 Cybowa Góra (mat. intern.). Na Wyżynie Kieleckiej znane są stanowiska z Pogorza Szydłowskiego (Dostatny 2000 i mat.

Fot. 130. *Thymelaea passerina* w rezerwacie Machnowska Góra (2012)

npbl. z 2010 r.; Piwowarczyk 2010b i mat. npbl. z lat 2009–2010) i z Pogorza Iłżeckiego (Głazek i in. 1986–1987). W ostatnich latach na Wyżynie Lubelskiej odnaleziono wilczypieprz roczny na 5 nowych stanowiskach na Działach Grabowieckich: w Żmudzi, Kumowie, Kryniczku, Turowcu i Poniatówce (Cwener, Tracz 2011) oraz odnaleziono lub potwierdzono dawniej znane stanowiska na Wyżynie Wołyńsko-Podolskiej w Żurawcach (A. Cwener, mat. npbl. z 2011 r.) i w rezerwacie Machnowska Góra (P. Chmielewski, mat. npbl. z 2012 r.) – wcześniej podawany był z okolic Machnowa (Demianowiczowa 1953; Kulpa 1964), w Niedzieliskach, w Mikulinie oraz w rezerwacie Skarpa Dobużańska (A. Cwener, mat. npbl. z 2011 r.), gdzie obserwowany był wcześniej w latach 60. XX w. (Kulpa 1964). Do historycznych należą natomiast notowania gatunku z Niziny Południowopodlaskiej z miejscowości Żabce koło Międzyrzecza Podlaskiego (okaz w LBL, lg. D. Fijałkowski w 1965 r.); z Wyżyny Lubelskiej z Opoki Dużej koło Anopola (Fijałkowski 1960), Izbicy koło Krasnegostawu (Fijałkowski 1963a) oraz ze Skierbieszowskiego Parku Krajobrazowego (Fijałkowski, Adamczyk 1990); z Polesia Wołyńskiego z Chełma (Demianowiczowa 1953;

Kulpa 1964); z Wyżyny Wołyńskiej z Czumowa koło Hrubieszowa (Fijałkowski 1960). W Małopolskim Przełomie Wisły w ostatnich dwudziestu latach wilczypieprz roczny odnaleziono tylko w miejscowości Dorotka (Kucharczyk 2001a; Piwowarczyk 2010b). Nie potwierdzono natomiast występowania rośliny (Kucharczyk 2001) na trzech stanowiskach podanych w XIX i na początku XX w.: w Słupi Nadbrzeżnej (Hempel 1885a), Bochotnicy (Sacewicz 1902) i Kazimierzu Dolnym (Sztejnbock 1910), ani na trzech z lat 60. XX w.: z Nałęczowa (okaz w POZ, lg. D. Fijałkowski w 1959 r.), Opoki (Fijałkowski 1960) i Józefowa (Fijałkowski 1964a). Historyczne są także dwa notowania gatunku z okolic Przemysła: z Łuczyc i Winnej Góry (Kotula 1881). Z Wyżyny Krakowsko-Częstochowskiej ostatni raz gatunek podawany był w XIX w. (Urbisz 2008) z Górki, Rudna i Mirowa (Berdau 1859; Raciborski 1884), a z lat 20. XX w. z Giebułtowa (Kozłowska 1928). Nie zachowały się również nieliczne stanowiska na Wyżynie Śląskiej (Sendek 1989), gdzie wilczypieprz roczny obserwowany był pod koniec XIX w. i na początku ubiegłego stulecia w okolicach Tychów (Fiek 1881; Schube 1903). Na Pogórzu Śląskim na początku XX w. gatunek miał 3 stanowiska w Cieszynie i okolicach (Schube 1903), ostatnie notowanie z tego terenu pochodzi z Cieszyna-Błogocic (Pelc 1967).

Siedliska i fitocenozy

Wilczypieprz roczny jest rośliną ciepłolubną i kalcyfilną. Występuje na rędzinach wytworzonych z wapieni jurajskich i kredowych oraz na glebach brunatnych właściwych wykształconych z lessów. Rośnie na polach, odłogach, na obrzeżach upraw graniczących z murawami kserotermicznymi, rzadziej w murawach kserotermicznych. Jest gatunkiem charakterystycznym zespołu kalcyfilnych chwastów *Caucalido-Scandicetum* (Matuszkiewicz 2001). Należy do najrzadszych elementów tej asocjacji (Wnuk 1989a). Notowany też w płatach zbiorowisk chwastów upraw okopowych, głównie zespołu *Lamio-Veronicetum politae*. Obserwowany był też w jałowczysku i wyrobisku pozostałym po wydobyciu kredy (Cwener, Tracz 2011). Na siedliskach ruderalnych o innym typie podłoża jego stanowiska mają charakter efemeryczny.

Morfologia i biologia

Jednoroczna roślina osiągnąca 15–40 cm wysokości, o cienkiej, obłej, rozgałęzionej łodydze. Łodyga i gałązki prosto wzniesione ku górze. Korzeń cienki i wrzecionowaty. Liście wąsko lancetowate, 5–15 mm długie, 0,5–4 mm szerokie. Niepozorne czterokrotne kwiaty wyrastają w kątach liści pojedynczo lub po 2(3). Owocem jest gruszkowaty orzeszek ukryty w trwałym okwiecie, zawierający jedno jajowate nasiono o ciemno zabarwionej, gładkiej łupinie. Kwitnie w lipcu i sierpniu.

Charakterystyka populacji

Liczebność populacji na danym stanowisku jest zmienna z roku na rok. Zazwyczaj ogranicza się do kilku lub

kilkunastu osobników, ale są też doniesienia o licznych występowaniu. Duża populacja występuje na Garbie Pińczowskim oraz w Żmudzi na terenie Działów Grabowieckich (Cwener, Tracz 2011).

Zagrożenie i wskazania ochronne

Nie zachowała się zdecydowana większość dawniej podawanych stanowisk gatunku, natomiast w ostatnim dziesięcioleciu odkryto kilka nowych. Wilczyścieczek należy do grupy archeofitów wrażliwych na nowoczesne metody agrotechniczne, takie jak stosowanie herbicydów, skuteczne oczyszczanie materiału siewnego z diaspor chwastów, wprowadzanie do uprawy plennych i szybko rosnących odmian zbóż, stosowanie dużych ilości nawozów mineralnych. Używanie ciężkiego sprzętu może prowadzić do degradacji gleb rędziny (Dostatny 2007). Innym zagrożeniem jest zaniechanie uprawy, odłogowanie, zalesianie czy też przeznaczanie dawnych pól pod zabudowę. Obok uprawy *ex situ* w ogrodach botanicznych i zabezpieczenia diaspor w bankach genów, sposobem ochrony jest też promowanie tradycyjnej gospodarki rolnej na terenach, gdzie

gatunek jeszcze występuje i ewentualna reintrodukcja na stanowiska, na których już nie jest obserwowany.

Beata Węgrzynek

Summary

Thymelaea passerina is an archeophyte whose occurrence is associated with areas where traditional cultivation methods are used. The decline of *T. passerina* is attributed to the use of herbicides and effective seed cleaning techniques, and introduction of new crop plant varieties that are strongly competitive to the weeds. The use of heavy equipment may result in the degradation of soils. The use of fields for other purposes than agricultural production, or leaving the fields lie fallow also contribute to the species decline. *T. passerina* is a characteristic species of *Caucalido-Scandicetum* which is the association of corn crop weeds on soils rich in calcium carbonate. The sites of *T. passerina* were reported mainly from the Małopolska Upland and Middle Vistula Valley. Single occurrences were also noted in the Lublin Upland and the Silesian Upland. It is necessary to maintain traditional management regimes in selected farms to preserve the species. *T. passerina* should be also cultivated *ex situ* in botanical gardens and its genetic material should be preserved in seed banks.

Hypericum elegans Stephan ex Willd. Dziurawiec wytorny

Rodzina: *Hypericaceae* (*Guttiferae*) – dziurawcowate

Status

W Polsce gatunek zagrożony. W krajach ościennych: zagrożony w Niemczech, w Czechach i na Słowacji, wyginął na Białorusi.

Rozmieszczenie geograficzne

Dziurawiec wytorny obejmuje swoim zasięgiem południowo-wschodnią Europę oraz południowo-zachodnią Syberię. Rośnie także w Europie Środkowej na południe od łuku Karpat oraz w północnej części Półwyspu Bałkańskiego. Oderwane stanowiska ma w Niemczech, Polsce, Czechach i Słowacji (Rothmaler 1976; Meusel i in. 1978; Robson 1968); we wszystkich tych krajach jest rośliną zagrożoną.

Występowanie w Polsce

Znane są dwa stanowiska dziurawca wytornego, położone na Wyżynie Lubelskiej w Padole Zamojskim. Pierwsze, leżące na Wieprzeckiej Górze koło miejscowości Kąty II, zostało odkryte w 1984 r. (Brzeg i in. 1988). W 2012 r. odnaleziono drugie, w miejscowości Niedzieliska (W. Michalczyk, mat. npbl.).

Siedliska i fitocenozy

Hypericum elegans występuje w miejscach suchych, nasłonecznionych, na skalistych stokach wzgórz wapiennych. Na Wieprzeckiej Górze rośnie na południowym stoku niewielkiego pagórka, na płytkiej rędzinie kredowej o odczynie zbliżonym do obojętnego. Jest składnikiem murawy kserotermicznej należącej do zespołu omanu

Fot. 131. *Hypericum elegans* na Wieprzeckiej Górze koło Zamościa (2009)